

Ur *Zenit* nr 47 (4/1976)

Marie-Christine Aulas

Anwar el Sadats Egypten: Öppning mot Väst, isolering i arabvärlden

Egypten spelar en avgörande roll inom arabvärlden men trots detta har landets senaste utveckling inte behandlats i någon större utsträckning i Sverige. Därför publicerar vi följande artikel, som behandlar den politiska utvecklingen i Egypten efter oktoberkriget [1967].

Artikeln har tidigare publicerats i *Le Monde Diplomatique*, januari 1976. Av utrymmesskäl har Zenitredaktionen företagit en del smärre strykningar; författaren har dessutom aktualiserat vissa uppgifter i den ursprungliga texten.

För fler texter om Egyptens historia, se lästipsen efter artikeln – Red □

Tre år efter oktoberkriget verkar situationen i Mellanöstern ha låst sig på en nivå, som gör en eventuell reglering av den arabisk— israeliska konflikten trolig, men som samtidigt lämnar fritt spelrum åt inre konflikter och motsättningar inom arabvärlden.

Krisen i Libanon är ett tecken på situationens allvar. Man kan inte undgå att ställa sig viktiga frågor om ”broderländernas” inställning, inför den avgrund av manipulerat våld som denna den svagaste av arabvärldens ”länkar” kastats ned i. Ett land lyser här med sin frånvaro: Egypten. Man kan påminna om hur Kairo, i ett tidigare skede, år 1969, lyckades tvinga fram en lösning på konflikten mellan libaneser och palestinier genom ett fördrag som undertecknades i den egyptiska huvudstaden. Sak samma efter ”svarta september” i Jordanien 1970, då Nasser samlade de stridande parterna i Kairo strax före sin död.

Idag, nära tre år efter det Egypten tände förhoppningarna i en arabvärld som den gången. stod enad bakom segrarna vid Bar Lev-linjen, är landet märkligt frånvarande från den regionala politiska scenen. Hösten 1975 tvingades landet t.o.m. begära stöd och medling från Kuwait vid de arabiska utrikesministrarnas möte i Kairo för att försöka nå en lösning på krisen i Libanon. Sedan dess har Egyptens ansträngningar begränsat sig till i huvudsak verbala inslag, som dominerats av en stark fientlighet mot den syriska regeringen och dess initiativ.

Denna självvalda isolering är, som det verkar, en av huvudaspekterna i landets nya regionala strategi. Denna isolationism avses nämligen leda till andra slags allianser, som i princip skall möjliggöra för Egypten att lösa sina egna problem. Denna reträttspolitik utgör, paradoxalt nog, en del av president Sadats nya s.k. ”öppningspolitik”.

”Infatah” (öppning) — denna nästan magiska paroll som lanserades av president Sadat strax efter oktoberkriget, symboliserade förhoppningarna hos ett Egypten som just hade återerövrat sin stolthet och sin nationella enighet efter den dystra perioden av ”varken krig eller fred”. Denna slogan, som skulle vara ett uttryck för Egyptens pånyttfödelse, uttryckte också presidentens egen filosofi. Efter oktoberkrigets framgångar kunde Anwar el Sadat för första gången öppet föra fram sin egen politiska linje utan att behöva jämföras med Nasser. Redan i maj 1971 hade han gjort sig av med de nasseranhängare som satt på höga maktpositioner i landet; från och med nu kunde han också helt och fullt ta avstånd från deras ideologi.

De viktigaste principerna i den politik som ingår i Sadats ”Infatah” ifrågasätter den tidigare förda politiken utan att för den skull söka analysera de grundläggande orsakerna till dess svårigheter och misstag.

”Infatah” har två mål, ett politiskt och ett ekonomiskt. På det politiska planet skulle närmandet till Förenta Staterna möjliggöra en snabb lösning på den israelisk—arabiska konflikten och på så sätt få ut Egypten ur det permanenta krigstillståndet. På det ekonomiska planet skulle Egypten överge den ”Nasser-socialistiska” vägen¹ och ge sig in i en kapitalistisk utveckling. Detta skulle i sin tur attrahera det utländska kapitalet och på så sätt föra in nytt blod i den egyptiska ekonomin.

Dessa grundläggande principer låg i själva verket bakom Sadats politik redan långt före oktoberkriget. Från den stund han kom till makten, hade den egyptiska presidenten aldrig dolt sina försök till närmanden till USA. Elimineringen av Ali Sabri (ledaren för de pro-sovjetiska och nasseristiska strömningarna i landet) i maj 1971, strax innan William Rogers besökte Kairo, var bara en inledning. Hemsändandet av de sovjetiska militärexperterna (18.7.72) — en händelse som då presenterades som en nationalistisk gest — bekräftade denna tendens, eftersom den — utan att Egypten erhöll någon motsvarande eftergift från USA:s sida — gav ytterligare ett bevis för den egyptiska regeringens vilja att orientera sig mot USA.

Redan under sommaren 1973 hade Sadat gett olika samhällsorgan i uppdrag att diskutera den s.k. ”demokratiska dialogen”. Detta arbetsdokument skulle förbereda en omvandling av Egypten. Betoningen låg bl.a. på nödvändigheten av att utveckla det privata näringslivet, att uppmontra utländska investeringar, att liberalisera ekonomin. Presidenten begärde ändringar i det s.k. Nationella Fördraget från 1962, som tjänstgjort som författning under nasserepoken, för att omöjliggöra vissa ”marxistiska tolkningar” av densamma.

Det finns många, såväl inom den Nasser-fientliga yttersta vänstern som i vissa högergrupper som står Sadat nära, som anser att den nuvarande öppningspolitiken bara är en förlängning av Nassers egen politik. Enligt dem var det Nasser som drog in USA i Egypten när han accepterade Rogersplanen i juli 1970. Det var också Nasser som före sin död satte igång de olika ekonomiska liberaliseringsåtgärderna. Men dessa snabba slutsatser måste ändå korrigeras, eftersom — hur stora Nasserregimens misstag än må ha varit — Nassers val av Rogersplanen utgick från en taktisk politisk inställning till USA. Egypten kunde vid denna tidpunkt inte fullfölja utnötningskriget. På det ekonomiska planet står det klart, att den egyptiske ledaren efter nederlaget 1967 tvingades göra vissa eftergifter åt den nationella borgerligheten, då uteslutande med syftet att stärka den inre fronten mot den yttre fienden.

De viktigaste dragen i öppningspolitiken

Efter oktoberkrigets framgångar förberedde sig många i Egypten på ”Infatah”-politikens nya guldålder. Tidningarna var fulla av rubriker som ”Dollarn Knackar på Egyptens Port” och varje dag ekade pressen av olika löften om lån från det ena eller det andra hållet.

Den regering som sedan mars 1973 letts av Dr Hegazi (med Sadat som premiärminister) stannade vid makten för att verkställa den nya politiken och förbereda marken för de utländska investeringar som nu skulle strömma in i landet.

Under första halvåret 1974 kungjorde Sadat ett antal olika dekret som skulle främja ett inflöde av utländskt kapital, bl.a. ett som föreskrev, att de företag som investerade i kanalområdets frihandelszon skulle befrias från skatter och pålagor. I övriga Egypten behövde nya företag inte betala

---

¹ Termen socialism användes av Nasser fr.o.m. 1955-56 och efter nationaliseringen av Suezkanalen och angreppet från Israel, England och Frankrike. Under hela Nasserregimen var det enbart ett praktiskt begrepp som uttryckte en konkret verklighet, dock utan att ha någon teoretisk innebörd. Termen stod i själva verket för ett nationellt oberoende, som inte kan sättas lika med vad som normalt menas med en socialistisk revolution, eftersom det inte eliminerade den tidigare borgarklassen.

non skatt på sina vinster under en period på fem till åtta år. Affärs- och investeringsbanker befriades från valutakontroll.

I juli 1974 lade regeringen fram en ekonomisk interimspan som skulle fungera i 18 månader och då lägga grunden för femårsplanen 1976-80. Denna plan förutskickade en tillväxttakt på i genomsnitt 12,6 % per år, med investeringar på 1 466 miljoner egyptiska pund (1 pund = ca 8-13 kr beroende på vilken valutakurs som användes) enbart för 1975. Inhemsk resurser skulle då svara för 366 miljoner pund. Man räknade alltså med ett tillskott på 1 100 miljoner från utlandet. Detta blev dock bara 468 miljoner, en summa som inte ens fanns tillgänglig vid planperiodens början.

Den ekonomiska övergångsplanen maldes sönder mellan sina stora pretentioner och knappheten hos de medel som ställdes till dess förfogande. Planens misslyckande blev snart uppenbart. Även om det fortfarande talas om den femårsplan som i princip skulle fungerat från januari 1976 har ingenting förberetts för dess genomförande av de ansvariga myndigheterna.

De utländska investerare, som vid denna tid kom för att studera de möjligheter som Egypten erbjöd dem, bidrog genom sin blotta närvaro till den allmänna optimismen. Men de flesta lämnade mer löften än konkreta utfästelser efter sig när de for. Bortsett från att krigsansträngningarna fortfarande tog landets förfallna infrastruktur i anspråk, utgjorde de usla eller helt frånvarande kommunikationsmedlen, bristen på moderna teleförbindelser, osv. allvarliga handikapp för det utländska kapitalet. Om man till detta lägger den egyptiska byråkratins krångligheter och den i kapitalisternas sinne ständigt närvarande risken för nationalisering, förstår man varför det utländska kapitalet hade begränsad anledning att kasta sig in på den egyptiska marknaden — speciellt som den internationella konjunkturen då var på nedåtgående.

De arabiska investerarna resonerade på samma sätt. De visade sig vara mer angelägna om att få ränta på sitt kapital i amerikanska eller europeiska företag och banker än att riskera det i Egypten. Vissa, som attraherats av det mondäna livet i Kairo, investerade dock en del i byggnads- och hotellbranschen.

Öppningspolitikens snabbaste resultat var dock det spektakulära närmandet till USA. Tack vare oktoberkriget lyckades president Sadat göra en tidigare motståndare till sin "allierade". Denna allians, som han länge hade eftersträvat, var i hans ögon den enda som skulle kunna ge en lösning på den arabisk—israeliska konflikten — var inte Israel totalt beroende av Washington? Det borde räcka med att USA tryckte på de sionistiska ledarna för att den israelisk—arabiska konflikten så småningom skulle kunna få en lösning.

Denna allians mellan USA och Egypten hade dessutom alla chanser för att lyckas, eftersom arabvärlden — tack vare oljevapnet — hade gått ur krisen mycket ekonomiskt starkare än förut. Alliansen skulle således ge den allierade (USA) viktiga fördelar, vilket det egyptiska ledarskapet skulle kunna dra nytta av. Egyptens nyvunna position, i skärningspunkten mellan den amerikanska alliansen och den nya ekonomiska makten i arabvärlden, fick sitt yttre uttryck och berättigande i öppningspolitiken.

Öppningspolitikens svårigheter

En första spricka uppstod i den "inre fronten", som dittills stått enad bakom presidenten, när chefredaktören för *Al Ahram*, Hassanein Heikal, i sin ledare den 1 februari 1974 varnade för den nya politiken och dess risker. Denne berömde journalist, som dittills hade setts som ledare för den pro-amerikanska tendensen inom nasserregimen, hade allvarliga invändningar mot Egyptens systematiska orientering mot västvärlden och förespråkade i stället en jämviktspolitik mellan de två blocken. Redan dagen därpå avskedades Heikal från sina poster.

En anti-nasseristisk kampanj satte igång, såväl inom pressen, där Ali Amin, en journalist som Nasser slängt ut ur landet på grund av hans samarbete med CIA, blev ny chefredaktör för *Al Ahrām*, som annorstädes; bl.a. visades tidigare förbjudna filmer som var starkt kritiska mot Nasserregimen.

På gatorna flammade ett spontant våld upp vid flera tillfällen under trycket från befolkningens allt större vardagliga misär. Under september månad 1974 gick arbetarna i Helwan i strejk för bättre ekonomiska villkor. Den 1 januari 1975 for dessa arbetare till Kairo för att föra fram sina krav och svårigheter inför Folkförsamlingen (parlamentet). De oroligheter som då uppstod, undertrycktes med våld av statsmakten, något som också skedde vid textilfabrikerna i Méhallá-El-Kobra i mars 1975 och i Damiette i mars 1976.

Efter de misslyckade förhandlingarna med Kissinger i slutet av mars 1975 kunde president Sadat inte längre vänta med att ta itu med de allt allvarigare inre svårigheterna. Den 14 april erkänner han för första gången i ett radiotal, att den ekonomiska öppningspolitiken hade misslyckats, men han ifrågasätter inte principerna bakom "infatah" utan ser misslyckandet som beroende på olika blockerande faktorer inom själva Egypten.

Det står klart att det är den ekonomiska apparat som ärvt från Nassertiden som fr.a. åsyftas. Hur skulle man f.ö. kunna få en kapitalistisk utveckling med utgångspunkt i ekonomiska strukturer som lägger tonvikten vid den offentliga sektorn?

Dr Hegazis regering, som ju fått i uppdrag att genomföra öppningspolitiken, hade i huvudsak betonat de möjligheter som de utländska investeringarna skulle ge, men hade inte tagit hänsyn till landets egna betingelser. Den nya regering som tillsattes i april 1975 och som leds av den tidigare inrikesministern Mamdouh Salem, fick nu i uppgift att anpassa den egyptiska ekonomins strukturer till öppningspolitiken, något som skulle innebära en global omvandling av ekonomin och landets lagstiftning.

De lagar som regeringen lagt fram och som Folkförsamlingen röstat igenom efter oktoberkriget, gällde framför allt olika lättnader för det utländska kapitalet. I juni 1974 hade en ny investeringslag gett det utländska kapitalet tillträde till metallindustrin, bankerna och försäkringssektorn, som dittills varit helt nationaliserade. Motsvarande privilegier hade getts åt det inhemska kapitalet, genom avnationaliseringsåtgärder till fördel för de tidigare feodalherrarna och det egyptiska storkapitalet. En annan lag från denna tid gjorde det möjligt för egyptiska medborgare att företräda utländska bolag, något som avskaffade den offentliga sektorns monopol på importhandeln. Från juli 1975 kom liberaliseringslagarna allt tätare. En lag legaliserade importhandel genom individer och privatföretag, under förevändning att skapa balans mellan den privata och den offentliga sektorn. Från och med nu gick utvecklingen i fullständig motsättning till 1962 års Nationella Fördrag, som ju hade inrättat den offentliga sektorns dominans i den egyptiska ekonomin. Den offentliga sektorn skulle nu bli ett organ i det utländska och inhemska kapitalets tjänst. Det var denna sektor som under Nassers tid, speciellt under den första och enda femårsplanen (1960-65), hade satt igång landets ekonomiska utveckling, men som nu alltså skulle frånhändas sina medel och ursprungliga målsättningar.

I juli 1975 avskaffade en lag de statliga institutioner som utgjort femårsplanernas koordinations- och kontrollapparat. De ersattes av s.k. högsta råd för de olika ekonomiska sektorerna, vilka bara fick en rådgivande roll, inte var knutna till någon eventuell planering av ekonomin och inte hade några finansiella maktbefogenheter. De olika statliga företagen gavs också självständighet och skulle nu utarbeta projekt, planer och budgetar utan att något centralt organ ledde deras verksamhet. Dessa olika åtgärder var avsedda att skapa en stimulans av kapitalistisk typ baserad på

konkurrens och profit mellan den offentliga sektorns olika enheter. I en ekonomi som är så svag och sårbar som den egyptiska, ger en sådan utveckling öppet spelrum för en exploatering av den offentliga sektorn från det inhemska och utländska kapitalets sida.

Dessa och andra lagar har omöjliggjort all planering av socialistisk typ. Avsikten är att den egyptiska ekonomin nu skall vara en kapitalistisk ekonomi med staten som stöd för den privata sektorn och det internationella kapitalet. Landet måste således nu av egen kraft kunna bemöta den yttre konkurrensen; frågan är hur?

För tillfället täcker den inhemska produktionen inte 2/3 av landets behov, vilket innebär att Egypten har tvingats begära lån utomlands, vilka uppgår till 53 % av landets BNP (1975). Medan importen under detta år uppgick till 2 000 miljoner egyptiska pund, har exporten stagnerat vid omkring 800 miljoner eg. pund jämfört med de 1 000 miljoner som man förut-skickade. Det finns alltså ett kroniskt underskott i handelsbalansen, ett underskott som hela tiden förvärras och ackumuleras. Några siffror kan belysa denna situation (i miljoner eg. pund):

År	Underskott i handelsbalansen	Återbetalning av lån	Totalt
1972	192	353	545
1973	205	457	662
1974	392	762	1 118
1975	1361	1 235	2 596

Som jämförelse kan nämnas att det löpande underskottet under perioden från kriget 1967 till 1972 aldrig översteg 200 miljoner eg. pund.

Dessa siffror, som avslöjar den ekonomiska situationens allvar, visar också på öppningspolitikens risker. Man måste också ta med i beräkningen de många utländska lånen och notera faran i de villkor som är förknippade med dem. Så innebär t.ex. det lån på 50 miljoner dollar med 8 % ränta som Världsbanken gett Suezkanalbolaget, att detta tvingas "anställa de rådgivare och experter vars erfarenhet, kompetens och anställningsvillkor banken anser lämpliga".

Ett liknande fördrag har undertecknats mellan den egyptiska regeringen och Världsbanken för ett lån på 40 miljoner dollar med 8 % ränta för att utvidga den statliga cementfabriken i Thora (ca 30 km söder om Kairo). Detta fördrag tvingar den egyptiska regeringen att föra en bestämd politik i allt vad som gäller cementsektorn i Egypten, en politik som följer Världsbankens intentioner. Dessa och andra villkor, som allvarligt begränsar den egyptiska ekonomins självständighet, innebär också att Världsbanken har rätt att indriva offentlig egendom för att säkra återbetalningen av lånen.

De arabiska "broderländerna" följer en liknande politik och ger lån på samma villkor som Världsbanken.

Sedan Egypten slagit in på denna väg av kapitalistisk utveckling har landet också tvingats ta till korttidslån med räntor på mellan 8 och 19 % för att klara de löpande utgifterna. Det kan nämnas, att de lån som östländerna gett Egypten hittills inte har gått över en ränta på 2,5 %. För tillfället uppgår östblockets andel av utlandsskulderna till 30 %.

Svårigheter i städerna och på landsbygden

På jordbruksområdet har Mamdouh Salems regering försökt genomföra en omvandling enligt samma principer som inom industrin. Också här innebär öppningspolitiken ett ifrågasättande av Nassertidens lagstiftning och en hjälp åt det egyptiska storkapitalet att återvända till jorden —

något som tidigare bromsats av de olika jordreformerna. Förutom det återlämnande av exproprierad jord som påbörjades redan före oktoberkriget och som bara ökat sedan dess, röstade Folkförsamlingen den 23 juni 1975 igenom förändringar i jordreformslagen, som totalt omintetgör reformernas landvinningar. Således,

1. ”skall arrendet uppgå till sju gånger skatteutgifterna” — något som innebär en höjning av arrendet med 20-25 %;
2. ”skall jordägaren och bonden tillåtas ha kontrakt in natura och inte bara i penningtermer” — något som varit strängeligen förbjudet sedan 1952;
3. ”har jordägaren rättighet att köra bonden från den jord som han arrenderar om han inte betalt in arrendet inom två månader efter arrendeårets utgång” — sedan 1952 har denna period varit tre år;
4. ”skall civildomstolar döma alla tvister som rör arrendet” — sedan 1952 fanns det bykommittéer, som stod arrendebönderna närmare, som arbetade snabbare och som dessutom var gratis som hade i uppgift att lösa dessa problem.

Denna lag har naturligtvis gett upphov till stor bestörtning bland bönderna. En och en halv miljon bönder lever i själva verket av att arrendera 2 500 000 feddan (1 feddan = 0,42 ha), dvs. på 43 % av den odlade jorden. Jordbrukssektorn skall nu, med industri- och handelssektorn som förebild, uppnå en större ägandekoncentration och en större räntabilitet, med konkurrens och fri prissättning som medel. Den egyptiska landsbygden ger nu sysselsättning åt 50% av landets befolkning. Förr eller senare kommer naturligtvis skarpa sociala motsättningar att uppstå på landsbygden, när det stora jordbrukskapitalet återvänder i stor skala för att återuppta sina halv-feodala positioner.

Redan nu har den nya ekonomiska inriktningen, såväl på landsbygden som i städerna, lett till allt besvärligare levnadsvillkor för 95 % av landets befolkning. Förutom en galopperande inflation, som uppskakas till ca 30% om året, och lönestopp, finns det en stor mängd dagliga besvär som gör vardagsklimatet tungt för de flesta.

Hur skall man kunna leva på en lön av 12 eg. pund i månaden, som är grundlönen för en tjänsteman i statlig tjänst? Hur finna en bostad när staden är överbefolkad och lägenheterna kostar mer än 900 pund/m² (mot 100 pund för tre år sedan) och hyrorna, åtminstone i de flotta kvarteren, uppgår till 2 000 pund i månaden? Hur skall man kunna ta sig till arbetet, när gatorna och de allmänna transportmedlen är överfulla och nedkörda? Hur kunna äta riktigt när baslivsmedlen saknas eller kostar astronomiska summor och man måste vänta i timmar framför ”gamarya” (livsmedelskooperativen) för att få en liter olja eller ett kilo socker? Hur skall man kunna begära att folket skall acceptera dessa svårigheter, när det kan se hur ett lyckligt fåtal kan finna allt de vill ha på den svarta marknaden, köra runt i lyxbilar och gå på de nya nattklubbar som skjuter upp som svampar ur jorden? Med andra ord — för vem är egentligen Sadats öppningspolitik?

När de egyptiska makthavarna slog in på sin nya ekonomiska linje, verkade deras avsikter vara att möjliggöra för den statsbourgeoisien, som genom Nassers politik uppstått sedan 1952, att utvidga sin politiska makt till det ekonomiska området. På så sätt skulle den småborgerlighet som uppstått vid landets frigörelse från kolonialmakten, så småningom kunna omvandlas till riktiga småkapitalister enligt västerländskt mönster. Detta är inte en unik egyptisk erfarenhet utan kan återfinnas i många andra utvecklingsländer. Genom att skapa en kapitalistklass, hoppas de makthavande att erhålla ett nytt stöd inom befolkningen, eftersom stödet inte längre kan baseras på en nationalistisk politik som under avkoloniseringsperioden. Men problemet i Egypten är, att den inhemska marknaden är för liten och för fattig för att tillåta en uppblomstring av en sådan kapitalistklass.

Däremot kan man i dag fr.a. i Kairo se hur det utvecklats en ”parasitär” klass, som hämtar hem enorma vinster i den icke-produktiva servicesektorn. Med hjälp av öppningspolitiken har också en stor del av landets kapital slösats bort i den kraftigt ökande export/importverksamheten. Korruptionen har också ökat alltmer.

Också för det nationella kapital, som haft ett visst spelrum inom den sektor som också under Nassertiden gavs privatkapitalet, har öppningspolitiken inneburit allvarliga svårigheter. Hittills hade produktionen inom den privata sektorn gynnats av höga tullmurar och importrestriktioner. De flesta privatkapitalisterna i Egypten hade sina handelsförbindelser med de östeuropeiska staterna och behövde då inte underkasta sig fluktuationer i valutavärdet som fallet är idag. Numera håller dessutom de västerländska importvarorna på att konkurrera ut dem på den inhemska marknaden, vilket har effekter bl.a. på arbetstillfällena i landet.

Hur man än vänder sig, kan man således se ett så gott som allmänt missnöje och en allt större social spänning, som de patriotiska parollerna inte längre — efter det andra truppåtskillnadsavtalet — kan släta över.

Nationalförsamlingen och partiet

Regimen har behållit alla strukturerna från Nassers stat med all den centralism man i Egypten sedan årtusenden lägger i begreppet stat.

Från den misslyckade ”komplotten” den 15 maj 1971 till framgångarna i oktoberkriget har president Sadat liksom sin föregångare satt sin personliga prägel på och behärskar hela regimen. Han verkar emellertid inte ha samma karismatiska framtoning som Nasser, trots att han strävar efter att komma befolkningen närmare genom att flitigt framträda i radio och television samt ofta låta sig intervjuas i pressen.

Han har successivt avlägsnat sig från den nasseristiska politiken och har inte kunnat utnyttja en välvillig inställning bland befolkningen efter oktoberkriget för att ge egyptierna den politik med nationalistisk prägel som de eftersträvar.

I den nuvarande regeringen finns ingen företrädare för en politisk riktning med folklig förankring. Alla medlemmarna tillhör samma klass och härstammar från det gamla eller nya storkapitalet som t.ex. ministern för bostäder och återuppbyggnad Osman Ahmed Osman, arabvärldens störste entreprenör för offentliga arbeten.

I regeringen har bara president Sadat någon längre politisk erfarenhet, medan ministrarna endast förefaller ha exekutiva befogenheter. Mohamed Anwar El Sadat hade å andra sidan en lång politisk bana bakom sig innan han blev president. Han föddes 1918 och avlade som tjugooåring sin examen vid militärakademin. Sedan han arresterats av engelsmännen 1942 för spioneri åt Tyskland ströks han ur arméns rullor, men återinfördes senare och anslöt sig till det ”muslimska brödrskapet”, en muslimsk rörelse på yttersta högerkanten. Hans erfarenhet av underjordiskt arbete var till nytta för de ”fria officerarna”, som han kämpade tillsammans med ända till monarkins störtande. Sadat spelade en viktig roll i revolutionen 1952, även om han inte var någon förstaplansfigur. Vid Nassers död var han en av de få fria officerare som stannade kvar i regeringen. Hans dittills relativt underordnade roll gjorde det då möjligt för honom att samla röster från olika politiska grupper.

Folkförsamlingen har numera en viss betydelse i och med att regeringen givit den den lagstiftande makten inom ramen för öppningspolitiken.

Det enda partiet i Egypten, Socialistiska arabunionen, som var hörnstenen i Nassers regim, har

förlorat massornas tillit, trots att det har i uppgift att representera dem enligt principen om ”de fem krafterna inom det arbetande folket” (arbetare, bönder, nationell småbourgeois, fackföreningar, armé). För närvarande sker ett försök att förnya partiet för att tillfredsställa kraven på demokrati som rests sedan 1968 och framför allt för att tillmötesgå önskemål från den egyptiska högern, som vill ha en mer liberal fasad för den egyptiska politiken.

Efter långa diskussioner om inrättandet av ”tribuner” som inom det enda tillåtna partiet skall representera de olika politiska grupperna i Egypten avslutade Sadat debatten och beslöt under vintern att inrätta tre tribuner (höger, center, vänster). Detta initiativ, det första i världen i sitt slag, syftar till att styra den egyptiska politiken mot ett återupprättande av fler-partisystemet. Samtidigt som beslutet legaliserar oppositionen och ger den en möjlighet att framträda öppet har det en begränsad räckvidd, eftersom tribunerna saknar konstitutionell bas. Medan högerens tribun samlar få anhängare söker sig allt fler till centern, som leds av Abou Wafia, president Sadats svåger. Vänsterns tribun, under ledning av Khaled Mohieddin, f.d. fri officer och president för den egyptiska avdelningen av Världsfredsrådet, röner emellertid störst intresse. Även om den arbetar inom mycket snäva ramar kan man i denna skönja konturerna av en allt mer utbredd opposition mot den härskande regimen.

Pressen

Löftet om större frihet för pressen och censurans avskaffande, som gavs efter oktoberkriget, har ännu inte infriats utom för utländska journalister. Censuren finns fortfarande kvar i Egypten och är inte begränsad till militära frågor så som lagen föreskriver. De genomgripande förändringar som skett på de största tidningarnas redaktioner har emellertid ändrat censurans natur. Utnämningen av journalister som står regimen nära till chefer för de viktigaste dagstidningarna ger en entonig röst åt informationen i regimen tjänst. Endast veckotidningen *Rose El Youssef* tillåter sig någon inlindad kritik liksom den teoretiska månadstidningen *Al Tali*’a, som man försöker få indragen.

Den förre chefredaktören för *Al Ahram*, Heikal, som tidigare stod Sadat nära, intog en välvillig neutralitet efter det han ställts åt sidan i februari 1974. Hans kritiska kommentarer till överenskommelserna med Israel tvingade honom dock att gå i pension från oktober 1975 och lämna sin post. En del journalister som var hans forna medarbetare utsätts för närvarande för repressalier och flera av dem är förbjudna att skriva. Från att ha varit ledare för dåtidens ”höger” inom nasserismen har Heikal nu kommit att stå närmare vänsteroppositionen.

President Sadat har alltid ogillat journalister. Även om han skulle ha någon grund för farhågorna att pressen skulle bidra till en polarisering av oppositionen måste man likväl konstatera, att denna elit inom den egyptiska intelligentsian alltid spelat en passiv roll i det politiska livet.

Armén

Däremot spelar armén en mycket mer praktisk och konkret roll i Egypten. Den var upphovet till revolutionen och låg också bakom framgångarna i oktoberkriget. I och med nederlaget 1967 försvagades den men håller åter på att spela en aktiv roll inom politiken. Förra året lämnade den kasernerna vid ett flertal tillfällen för att presenteras för regeringens medlemmar samt för att delta i det internationella symposium om oktoberkriget, som hölls i Kairo med deltagande av 300 utländska specialister i slutet av oktober 1975. Denna händelse förtjänar att nämnas, då det var första gången som man bad armén att uttala sig offentligt. Samtidigt utnämns allt oftare f.d. officerare till ansvariga poster inom olika organ. Valet av general Hosni Mubarak till vicepresident väckte givetvis uppmärksamhet, eftersom en dittills nästan okänd person från armén

placerades i rampljuset, även om vissa bedömare i dag anser att utnämningen var av begränsad betydelse.

Debatten om arméns politiska roll i Egypten fortsätter emellertid. Är då armén politiserad som en del gör gällande?

Den förefaller spegla Egyptens olika politiska strömningar genom den folkliga basen för sin rekrytering, utan att man därför kan tala om en gemensam linje annat än i rent militära frågor. I övrigt är den en ekonomiskt gynnad grupp, som skapar sig en egen ideologi, som ofta inte är direkt politisk. Man bör snarare kalla den egyptiska armén apolitisk och den uppfyller den roll den tilldelats av regimen. En del äventyrligheter på högerkanten avstyrdes snabbt av regeringen.

På en enda punkt råder det friktion mellan armén och regeringen; det gäller inte avspänningspolitiken utan var vapenköpen, skall ske. Oberoende av alla ideologiska frågor betraktar armén med ogillande de militära konsekvenserna av landets nya politiska inriktning. Hur lång tid kommer att krävas för att ersätta den ryska materielen, om det överhuvudtaget är möjligt? Svaret har inte bara en finansiell sida (vapen från väst kostar dubbelt så mycket) utan kräver ett politiskt beslut som gör säljarna vänligt inställda. 1955 var Nasser tvingad att skaffa vapen och vände sig till Östeuropa. Hur kommer det att bli idag?

Religionen

Religionen håller på att återfå en viss betydelse inom egyptisk politik. Å ena sidan börjar alltsedan oktoberkriget alla offentliga ceremonier med "fatiha" (den viktigaste sutran i Koranen som symboliserar tillhörigheten till islam) och man bortser följaktligen från att det finns en stor kristen minoritet. Å andra sidan har sekten det Muslimska Brödraskapet, som kraftigt undertrycktes under Nasser, åter fått många anhängare bland folket. Sekten har alltid varit välvilligt inställd till storbürgerligheten och bekämpat progressiva rörelser. Stöder den den officiella politiken? Innebär detta att den övergivit sin uppfattning om panarabismen, som går stick i stäv med Egyptens aktuella isolationistiska politik?

Vänstern

Den egyptiska vänstern är idag uppdelad i två riktningar: anhängare till Nasser och kommunisterna. Den nasseristiska strömningen, som uteslutits från beslutsfattande centra, är fortfarande levande bland befolkningen, i synnerhet bland studenter och arbetare. Politiseringen av vissa befolkningsskikt under Nasser präglas fortfarande av en ideologisk svaghet. Ofta utgör detta grundvalen för en allians med kommunisterna: dessa, som saknar verkligt folkligt stöd, fungerar som "katalysatorer" åt nasseristerna tack vare sin ideologiska praktik. Regimen är medveten om den drivkraft som kommunisterna utgör och försöker skilja dem från nasseristerna genom åtgärder, som ofta har samband med de spänningar som råder i förhållandet till Sovjet. Efter Brezjnevs inställda resa till Egypten den 30 december 1974 fängslades många kommunister den 1 januari 1975; de har sedermera släppts.

Vid sidan av de "ortodoxa" kommunisterna, arvtagare till det kommunistparti som upplöste sig självt 1965, har ett underjordiskt kommunistparti bildats (1 maj 1975) enligt ett budskap till världens kommunistpartier och arbetare som publicerats i dess tidning *Al Intissar* (Segern).

Vänsteristiska grupper uppstod i samband med de första studentprotesterna mot Sadat. De har fått anhängare inom vissa skikt av arbetarklassen och spelade en viss roll i mars 1975 i textilfabrikerna Mehalla-El-Kobra. Deras sociala bas är emellertid mycket begränsad.

Studenterna i Egypten har alltid utgjort oppositionens spjutspets. Efter att ha uttalat en hård dom

över Nassers regim i mars 1968 var de de första att kritisera Sadat. De var ensamma om att öppet kritisera avspänningspolitiken, vilket skedde vid ett möte på Ain Chams-universitetet i Kairo på femårsdagen av Nassers död. Regimen fruktar att nya studentdemonstrationer kan tända en gnista i politiken och tvekar inte att inställa kurser och undervisning under olika förevändningar samt söker undertrycka all oordning genom att skicka agenter från hemliga polisen till universiteten. En stark muslimsk strömning har under vintern 1976 bidragit till en relativ avpolitisering av studenterna.

Arbetarklassen, som representerar 12 % av den aktiva befolkningen, är alltsedan Nassers tid ett viktigt element i egyptisk politik. I dag kan arbetarna emellertid inte längre uttrycka sig och agera genom Socialistiska unionens basorganisationer, eftersom dessa inte längre spelar någon roll. Inför ekonomiska problem resulterar spänningen i lokala strejker inom industrin, som regeringen vanligen svarar på med repression eller små och obetydliga ekonomiska medgivanden.

Vad sker då med de stora bondemassorna, som de styrande i huvudstaden ofta helt ignorerar? Efter de senaste åtgärderna, som underlättar storkapitalets återkomst till makten håller en allians på att ta form mellan bönder och små jordägare. De senare hade tidigare en viss betydelse inom ramen för Socialistiska arabunionens basorganisationer och syftet med alliansen är att förhindra feodalherrarnas återkomst. Man kan dock fråga sig om en sådan intresseallians skulle fungera om sociala konflikter bryter ut på den egyptiska landsbygden.

Arabvärlden och de politiska blocken

Egypten intar en nyckelposition inom arabvärlden, som alltsedan 1800-talet gör det till hörnstenen för balansen i området. Vilken är då Egyptens situation efter de överenskommelser om avspänning som blivit resultatet av öppningspolitiken? Efter toppmötet i Salzburg i juni 1975 som ledde till undertecknandet av överenskommelsen med Israel har Egypten successivt isolerats och kan inte längre ta några politiska initiativ. Detta ligger helt i linje med den amerikanska strategin, som sammanfattats på följande sätt av Kissinger i ett tal inför ledande demokrater och republikaner i kongressen: "Om jag valt att koncentrera mig på att åstadkomma en överenskommelse mellan Israel och Egypten beror det på att jag velat vinna tid och dra undan den mäktigaste och inflytelserikaste arabstaten från konflikten mellan israeler och araber, framför allt som varken Syrien, Jordanien eller ännu mindre Irak är tillräckligt starka i militärt avseende för att framgångsrikt kunna bekämpa Israel utan egyptisk medverkan." Sinaiöverenskommelsen, som utgavs för att vara militär trots att 94 % av Sinai fortfarande är ockuperat och militärutgifterna uppgår till 1 000 miljoner egyptiska pund bara för 1975 har nu de facto erkänts ha en politisk innebörd. Dessutom blockerar den möjligheterna till en lösning av konflikten, eftersom den inte berör själva kärnfrågan i konflikten och lämnar kvar stora risker för en ny kris.

Sedan Egypten isolerats från de länder som direkt deltar i striderna har antagonistiska axlar uppstått i arabvärlden som håller på att accentueras genom händelserna i Libanon. Den isolering som undertecknandet av överenskommelsen om Sinai lett till berövar således Egypten de politiska och ekonomiska fördelarna av en samverkan med dess naturliga allierade samtidigt som landet tvingas bibehålla sin militära upprustning. Under den libanesiska konflikten försökte Egypten under vintern lämna sin isolering. Taktiken gick ut på att närma sig palestinierna för att omintetgöra Syriens ambitioner. Hittills har emellertid ingenting utom verkningslösa uttalanden ändrat den isolationistiska kursen.

Paradoxalt nog står Kairo lika isolerat gentemot länderna på den arabiska halvön. Vi har tidigare berört hur dessa oljerika länder svikit egyptiska förhoppningar om ekonomiska investeringar. t.o.m. efter Sadats "turné" i området under februari. I dag kan man notera en liknande besvikelse

på det politiska planet. Medan Egypten närmat sig Saudiarabien tvekar man i Riad att följa den egyptiska linjen, som går utöver det saudiarabiska perspektivet. Även om de nya ledarna i Saudiarabien kanske inte är lika ivriga att resa till Jerusalem för att bedja som kung Feysal har de förblivit den islamitiska linjen trogna och vill inte gärna dras med på Egyptens isolationistiska väg. Man kan också notera, att Saudiarabien närmar sig vad som skulle kunna kallas den norra axeln (Palestina—Syrien—Irak) och för första gången inleder vänskapliga förbindelser med progressiva arabländer och i förlängningen av detta överväger en diplomatisk öppning mot Östeuropa. Saudiarabien, som ideologiskt står USA nära, strävar efter att behålla en politisk självständighet och spela en roll på det regionala planet genom att hålla panarabismens fana högt; denna försvaras inte längre av Egypten.

En social och ekonomisk förändring håller för närvarande på att ske i Saudiarabien. Å ena sidan håller den teknokratiska bourgeoisie på att ta den politiska makten; två tredjedelar av medlemmarna i den regering som tillsattes i slutet av oktober 1975 tillhör inte den kungliga familjen. Å andra sidan satsar ledarna på en teknologi av mycket hög nivå för att säkra den ekonomiska framtiden och råda bot på bristen på utbildad arbetskraft. Kommer Saudiarabien att bli ”storkmakten” i området? Svaret ligger i Egyptens framtida utveckling.

Genom den politiska öppningen åt väster hoppades president Sadat finna en lösning på Egyptens politiska, ekonomiska och militära problem men har nu råkat in i ett beroendeförhållande gentemot USA utan att ha uppnått de resultat han syftade till. Långt ifrån att ha rubbat alliansen mellan Washington och Tel Aviv har Egypten fångats i det amerikanska spelet i Västasien, som går ut på att göra området till nyckeln i USA:s politisk gentemot utvecklingen i Sydeuropa, på den indiska halvön och i Sydostasien.

Visionen av ett isolerat och försvagat Egypten som blivit en bricka i den amerikanska utrikespolitiken är inte ny att döma av vad John Foster Dulles sade redan 1956 om hjälpen till Nasser att bygga Assuandammen: ”Alla som inte förstår att arabvärldens hjärta ligger i Egypten och dess kraft i Nildalen begriper ingenting av vad som sker i området. Genom att krossa detta hjärta kommer vi till sist att kunna neutralisera hela området, föra det närmare våra demokratiska ideal, förhindra att det kommer under sovjetkommunistisk dominans och säkra Israels överlevnad och styrka.”

Egypten har förlorat sin politiska betydelse; landet har stora ekonomiska problem som den amerikanska hjälpen och den kapitalistiska vägen till utveckling sannolikt inte kommer att lösa; det kommer att ställas inför ytterligare problem med att skaffa militär utrustning, eftersom USA uppenbarligen inte vill engagera sig direkt. I många egyptiers ögon håller deras land på att ta den väg som reserverats för amerikanska satellitstater på den världspolitiska arenan.

Tecknen på en nedkylning av förbindelserna med Östeuropa, som kunde märkas redan före oktoberkriget, är i dag uppenbara sedan Sadat den 14 mars begärde av Folkförsamlingen att den skulle annullera vänskaps- och samarbetsavtalet med Sovjet som undertecknades den 27 maj 1971. Antikommunisten Sadats fientlighet mot Sovjetunionen synes även bero på en nationalistisk övertygelse, då han anser att Egypten ger Sovjet fler fördelar än det får tillbaka. Han tvekar följaktligen inte att kritisera sin tidigare samarbetspartner och hoppas kunna manipulera Moskva efter sin vilja, och förvisso befinner sig Sovjetunionen i en svagare position i jämförelse med USA inför en eventuell lösning av konflikten i Västasien.

Å andra sidan kan en tjugoårig allians som gjort det möjligt för Egypten att dels utveckla industrin och dels gå över Bar Lev-linjen inte undgå att lämna spår på många områden. Bortsett från att Egyptens hela nuvarande ekonomiska och militära utrustning kommer från öststaterna är

betalningsvillkoren, som så häftigt kritiserats i pressen, synnerligen fördelaktiga i jämförelse med vad kapitalisterna erbjuder. Räntan på lånen överstiger inte 2,5 % och vapnen är hälften så dyra som västländernas. Officiella egyptiska kretsar i Moskva är eniga om att de flesta av Sadats anklagelser mot Sovjet saknar grund. Problemet med återbetalningarna av skulderna hänger sålunda samman med att Egypten vill avskaffa de stipulerade betalningsperioderna. Vad vapnen beträffar gäller den kritik man finner i Sadats tal endast tillägg till kontrakten. Enligt Egyptens försvarsminister, general Gamassi, är ”den egyptiska armén fem gånger starkare i dag än 1973”.

Sovjet fullföljer icke desto mindre sina åtaganden enligt avtalen med Egypten. I oktober 1975 avslutades arbetena vid aluminiumverket i Nag Hammadi och Sovjet fortsätter att importera egyptiskt ris till det avtalade priset, som i dag ligger över världsmarknadspriset.

”Jag är inte kommunist, jag är nationalist. För närvarande har Egypten ingen valmöjlighet: att vara nationalist innebär att vara prosovjetisk.” Så talade den store egyptiske författaren Naguib Mahfouz i maj 1973 vid en sammankomst i Kairo för att hedra överste Khadaffi. Detta är själva huvudfrågan. Oberoende av vilka olika politiska uppfattningar som finns i Egypten är alla bundna till en nationalism som är specifik för Nildalen och som är en bestående del av landets liv. Med sin bas i en tusenårig uppfattning om staten har den egyptiska nationalismen genom århundraden framträtt som ett medel för att bekämpa olika former av förtryck och den har under senare tid berikats med panarabiska tankegångar. Frågan är om öppningspolitiken kommer att svara mot dessa aspirationer, som är garantin för landets oberoende? □

Lästips:

Samir Amin: [Egyptens moderna historia](#) (från 1800-talet fram till ”den arabiska våren”)

Per Björklund: [Egypten efter Andra världskriget: Nasserepoken](#)

Se även Nawal El Saadawi & Sherif Hetata: [Muslimska brödrskapet i Egypten](#) (1994)